

ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ЯК СКЛАДОВОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

С.І.Ключка

викладач

Черкаського державного технологічного університету

У статті розглядається значення загальнокультурної компетентності, як невід'ємної складової еколого-валеологічного світогляду молодих спеціалістів. Проаналізовано результати дослідження рівня сформованості культури здоров'я студентів технічного університету.

Ключові слова: загальнокультурна компетентність, культура здоров'я студентів, екологічний світогляд.

Парадигма культури здоров'я людини є основою регулювання взаємозв'язків людини та навколишнього середовища. Вона являє собою необхідну складову здорового способу життя індивіда, що неможливо без дотримання певних правил екологічної етики, яка є обов'язковим елементом екологічної компетентності особистості. Зазначений аспект включає екологічне мислення та світогляд, які формуються під час екологічної освіти й виховання. Екологічна освіта, одна з необхідних галузей педагогіки, ґрунтується на основі комплексної системи уявлень про природу, біосферу, правила її збереження та раціональне використання. Цей процес повинен тривати протягом всього життя кожної людини. Тоді, на думку Білявського Г.О., в кожного з'явиться екологічна компетентність – знання екологічних законів, правил і норм, принципів поведінки в довкіллі, які утримують її від екологічно аморальних вчинків, спрямовують природоохоронну діяльність [2, 283].

Відомо, що будь-які дії, поведінка – це проєкція наших думок, тому кожен повинен нести відповідальність за свої думки не тільки перед собою, а й перед іншими членами суспільства. Звідси виникає необхідність прагнення виховувати в собі позитивні думки стосовно системи «людина – природа». Це є невід'ємним аспектом загальної культури, яка формується в процесі екологічної освіти й виховання. Дотримуватись правил екологічної культури, сутність яких полягає в повазі до людини, природи, складових біосфери, потрібно на всіх рівнях суспільства. Природа створила людину й забезпечує її матеріальними умовами існування. Вона також здійснює безцінний естетичний вплив на людину. Неповага до людини суперечить моральним засадам і відповідно аморальним є неповага до всього живого, що забезпечує життя. Тільки втративши все людське, можна не шанувати

той куточок землі, де народився, виріс, бачити велич і красу природи місця свого проживання. Дивовижна сила величі, неосяжності, гармонія й краса природи надихала письменників, художників, композиторів на створення шедеврів мистецтва, які є осередками духовної культури, що не залишають байдужими нащадків не одних поколінь.

Формування екологічної культури треба починати з раннього дитинства. Носієм її є корені, звичаї, моральні засади певного етносу, до якого належить людина, що робить її "громадянином світу". Символом української культури завжди було землеробство. Звичаї, праця, відпочинок – весь устрій життя українця були підпорядковані природним періодичним змінам та сільськогосподарському календарю. Узагальнюючи вищесказане, фахівці описують характерні риси українського національного характеру: працелюбність, ліричність, витримка, відчуття гармонії довкілля, усвідомлення себе як господаря. Любов до природи, шанобливе ставлення до землі, як годувальниці, увійшли до скарбниці народної мудрості українців у формі прислів'їв, приказок, легенд, про природу. Відношення до землі українського селянина було близьке до обожнення. Її називали святою. На цьому ґрунті формувались моральні засади, що представляли собою не просто зовнішні норми поведінки, а своєрідне переконання. Довкіллям та працею формувались уявлення про добро і зло. Етичні норми українського народу забороняли нищити, вбивати з примхи. Екологічне світосприйняття наших предків, сформоване у витворах народної творчості, це своєрідний кодекс, який вимагав шанобливого ставлення до природи як до святині.

Для гармонійного розвитку людини й природи потрібне переконання, усвідомлення необхідності дотримання філософії існування взаємозв'язку в природі всього живого і неживого, відмова від споживацького ставлення до природи. Однією з головних умов безпечного майбутнього існування нашої планети є екологічна культура. Недопустимою педагогічною помилкою буде чекати, коли людина почне сама досягати високого інтелектуально-культурного розвитку. Тому завдання педагогів є прищеплення поваги до природи. Паралельно потрібно виховувати бажання, прагнення індивіда до розуміння характеру взаємозв'язків "людина – суспільство – природа". Такі знання є початковим етапом формування наукового світогляду, базою екологічного навчання, як необхідної складової духовного становлення особистості. Як результат такого виховання є здоров'я людини, що представляє собою систему, яка складається із взаємозв'язаних рівнів: соматичного, інтелектуально-емоційного, соціального і духовного. Саме під час навчання відбувається гармонійне поєднання духовного, фізичного і інтелектуального розвитку людини, формується її здатність до вдосконалення, відбувається усвідомлення важливості підвищення рівня власного здоров'я.

Студенти повинні усвідомити, що фізичне благополуччя залежить не тільки від генетичних, біологічних та психологічних можливостей індивіда, а й від рівня освіченості. Розуміння збереження, зміцнення здоров'я перебуває у прямій залежності від рівня сформованості загальної культури особистості, обов'язковим елементом якої є екологічний світогляд. Відомо, що реалізація власних інтелектуальних, фізичних, творчих можливостей індивіда перебуває у прямій залежності від рівня здоров'я, що знаходиться під впливом закономірних вимог зовнішнього середовища.

Сучасна парадигма освіти в Україні робить акцент на загальнолюдські гуманістичні принципи, які пов'язані із всебічним гармонійним розвитком особистості. Процес навчання має на меті інтегративне поєднання духовного, інтелектуального і фізичного розвитку індивіда, передбачає формування навичок до її саморозвитку, стимулює усвідомлення важливості підвищення рівня здоров'я. Один з інноваційних напрямів (ідея компетентнісного підходу до навчання) висунув нові вимоги до вищої освіти: здатність творчо мислити, розвивати компетенцію й формувати вміння застосовувати здобуті знання в конкретних практичних ситуаціях. Кінцевим результатом такого підходу є доповнення до знань, умінь та навичок, як результату навчання ще й формування творчих здібностей фахівців, тобто всебічно компетентних молодих людей.

На Лісабонській конференції 2001 р. були запропоновано перелік ключових компетентностей, відповідно до яких в рамках проекту ПРООН "Освітня політика та освіта "рівний – рівному" в 2004 р. українські педагоги визначили ключові компетенції у власній інтерпретації. Серед них виділяють загальнокультурну компетентність, яка "стосується сфери розвитку культури особистості та суспільства у всіх її аспектах, що передбачає передусім формування культури міжособистісних відносин і дозволяє особистості опановувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації" [8, 86].

Якщо зазначений аспект розглядати в контексті екологічної обізнаності, то можна сказати, що загальнокультурна компетентність стосується розвитку екологічної культури особистості та суспільства у всіх її проявах: формування екологічної свідомості через систему екологічної освіти та екологічного виховання; знання екологічної етики (моральні кодекси природокористування, моральні норми взаємин людини і природи з урахуванням знань екологічних законів), а також її обов'язковим компонентом є формування культури здоров'я індивіда. Людина в якій присутня парадигма культури здоров'я, в першу чергу має високий рівень духовного розвитку. Вона розуміє, що найвища цінність – це життя людини, її благополуччя, добрий фізичний, психічний і духовний стан. Така людина ніколи не стане на шлях злочинності, не буде чинити загрозу чужому життю.

Група дослідників (Латишева Т., Манжелеєв Г., Тарапата М., Попов Б., Балахнова С.) констатують, що культура здоров'я є основною складовою базової культури, системи індивідуального здоров'я й рівня особистісного розвитку. Культура здоров'я визначається як керуюча частина, а спосіб життя – керована частина системи [6]. Створення здоров'язберігаючого освітнього середовища висвітлені в наукових працях Архипової Л.П., Білик Л.І., Бойчук Ю.О. Колектив авторів (Харченко С.Я., Кратипов Н.Є., Чиж А.Н., Кратипова В.А.) зазначають, що носієм цілісності при формуванні культури здоров'я є соціально-педагогічні умови й педколектив, тобто суб'єкти діяльності. Проблеми екологічної освіти активно обговорюються сучасними філософами (Галеева О., Кисельов М., Крисаченко В.) та фахівцями з педагогіки (Захлібний А., Зверев І., Суравегіна І., Пустовіт Н.).

Мета даної роботи – дослідження визначення рівня сформованості культури здоров'я студентів технологічного університету та визначення умов формування здоров'язберігаючої позиції.

На базі Черкаського державного технологічного університету було проведено дослідження спрямоване на визначення у студентів суб'єктивної оцінки рівня культури здоров'я та чинників, що впливають на нього.

Визначаючи, чи є для студентів пріоритетом культура здоров'я, було встановлено, що 87,6 % дали стверджувальну відповідь (93 % становлять жінки, 84 % – чоловіки), 2,48% – заперечили, 9,91 % – відповіли, що їм байдуже. Аналізуючи це питання по факультетах можна сказати наступне: серед студентів лінгвістичного факультету (ЛФ) загальний показник позитивної відповіді становить – 96,29 %, з них 95,8 % – жінки, 100 % – чоловіки. Студенти інженерного фаху пріоритет культури здоров'я визначають наступним чином: факультет електронних технологій (ФЕТ) позитивна відповідь – 87,5 % (100 % – жінки, 83,3 % – чоловіки), заперечили – 8,3 %, байдуже – 8,3 %; факультет інформаційних технологій і систем (ФІТІС) позитивна – 90 % (100 % – жінки, 84,62 % – чоловіки), ні – 0 %, байдуже – 10 %; факультет комп'ютерних технологій машинобудування (ФКТМ) – 82,75 % (77,7 % – жінки, 83,67 % – чоловіки), заперечили – 1,72 %, байдуже – 13,7 %. Все вищевказане дозволяє зробити висновок, що для студентів інженерного фаху необхідно запроваджувати додаткові методологічні та дидактичні підходи в процесі начально-виховної діяльності з метою корекції їхнього валеологічного і культурного світогляду. Більшість опитаних розуміють, що культура здоров'я є необхідною складовою інтелегентної людини. Про це свідчать наступні показники: «так» відповіли 89,26 % респондентів, «ні» – 2,48 %, «не знаю» – 8,26 %. По факультетах це виглядає наступним чином: ЛФ – стверджувальна відповідь 88,89 %, заперечили 7,41 %, «не знаю» 3,7 %; ФЕТ – відповідь так 81,25 %, ні 6,25 %, не знаю 12,25 %; ФІТІС – так 90 %, ні 0 %, не знаю 10 %; ФКТМ – так 91,38 %, ні 0 %, не знаю 8,62 %.

Доцільно проаналізувати обставини, за яких прививається культура здоров'я людини. На думку опитаних, великою мірою ця якість формується в колі сім'ї – 74,38 %, дитячому садку надали перевагу – 9,09 %, школі – 5,79 %, в колі друзів, колег – 10,74 %. Детальніше це виглядає так: ЛФ – сім'я 85,19 %, дитячий садок 3,7 %, школа 3,7 %, коло друзів 7,4 %; ФЕТ – 68,75 % сім'я, дитсадок 0 %, школа 6,25 %, коло друзів 25 %; ФІТІС – сім'я 50 %, дитсадок 10 %, школа 5 %, коло друзів 30 %, не визначились 5

%; ФКТМ – сім'я 79,31 %, дитсадок 8,62 %, школа 6,9 %, коло друзів 3,45 %, не визначились 1,72 %. Таким чином, ми бачимо, що первинним осередком у формуванні культури здоров'я індивіда виступає сім'я. Тому важливим завданням навчального закладу є корекція, виховання валеологічної світоглядної позиції молодих людей – майбутніх батьків. Доречно зауважити, як ще один доказ, на питання "Чи хотіли б ви бачити своїх дітей здоровими й щасливими?" та "Чи впливає на цей стан рівень культури здоров'я майбутніх батьків?" 95,04 % студентів відповіли "так" (95,45 % жінки, 94,8 % чоловіки) Переважна більшість опитаних (85 %) правильно вказує складові культури здоров'я: активний спосіб життя, відмова від шкідливих звичок, правильно організований відпочинок, раціональне харчування, позитивне ставлення до життя, екологічно чисте середовище. Однак, на питання "Чи вважаєте ви себе людиною, яка наділена якістю культури здоров'я?" ми отримали наступні результати: стверджувальну відповідь дали 45,45 %, заперечили 9,09 %, важко сказати 42,15 %, не визначились 3,31 %. По факультетах отримані наступні дані: ЛФ – так 37,03 %, ні 0 %, важко сказати 55,56 %, не визначились 7,41 %; ФЕТ – так 62,5 %, ні 12,5 %, важко сказати 25 %, ФІТІС – так 30 %, ні 0 %, важко сказати 70 %, ФКТМ – так 48,28 %, ні 15,52 %, важко сказати 36,2 %. Отже, можна говорити про те, що не всі молоді люди добре уявляють, що таке культура здоров'я, і в житті не дотримуються або ж обмежено виконують вищевказані принципи. Переглядаючи відповіді студентів на запитання "Чи впливає стан навколишнього середовища на здоров'я людини?", ми побачили, що 97,52 % опитаних з цим погодились. Тобто, майже всі розуміють беззаперечний зв'язок благополучного життя із станом зовнішніх умов. При цьому 84,3 % відзначили, що поведінка людини теж впливає на стан навколишнього середовища.

Аналізуючи завдання, в якому потрібно розставити по ранжиру цінності отримали такі результати: на перше місце поставили здоров'я 65,29 % респондентів (ЛФ – 74,04 %, ФІТІС – 50 %, ФЕТ – 68,75 %, ФКТМ – 65,52 %); перше місце відвели сім'ї 19,83 % (ЛФ – 14,81 %, ФІТІС – 25 %, ФЕТ – 12,5 %, ФКТМ – 22,41 %); у 5,78 % займають перше місце діти (ЛФ – 7,4 %, ФКТМ – 8,65 %); престижну роботу на чільне місце поставили 4,13 % (ЛФ – 15 %, ФЕТ – 6,25 %, ФКТМ – 1,7 %); успіху перше місце відвели 8,26 % (ЛФ – 3,7 %, ФІТІС – 10 %, ФКТМ – 12,72 %); грошам перше місце надали всього 0,83 %

опитаних. Отже, можна зробити висновок, що переважна більшість студентів все ж таки розуміють, що найвища цінність це здоров'я людини, яке є безцінним, від якого залежить благополуччя життя та реалізація індивідом свого творчого потенціалу. Разом з тим респонденти згодні, що між способом життя та наявністю культури здоров'я існує взаємозв'язок, про що свідчать наступні дані: так відповіді 70,24 %, ні 4,96 %, взаємодоповнюючі 23,14 %, не визначились 1,66 % (ЛФ – так 74,01 %, ні 3,7 %, взаємодоповнюючі 18,52 %, не визначились 3,7 %; ФІТІС – так 60 %, ні 0 %, взаємодоповнюючі 40 %; ФЕТ – так 81,25 %, ні 0 %, взаємодоповнюючі 18,75 %; ФКТМ – так 68,96 %, ні 8,62 %, взаємодоповнюючі 22,42 %). Таким чином, ми бачимо, що спосіб життя знаходиться в безпосередній залежності з культурою здоров'я. 71,9 % опитаних хотіли б вжити додаткових заходів для покращення свого способу життя, тобто самі студенти розуміють, що докладають замало зусиль, або мало поінформовані про заходи поліпшення власного фізичного та психологічного стану. Відповідаючи на питання "Чи впливає вид фахової підготовки на формування культури здоров'я?", 47,1 % погодились з цим, заперечили 14,88 %, відповідно до фаху 33,06 %, утримались 4,95 %. Зрозуміло, що будь-якому спеціалісту необхідний гарний фізичний стан, для виконання своїх службових обов'язків. Проте, студенти гуманітарних напрямків більше охоплюють предметів, що акцентують увагу на

культурологічний, духовний розвиток особистості. Це здійснює вплив на становлення відповідної світоглядної позиції: дбайливого відношення до себе і всього оточуючого. Відповідно необхідно використовувати певні педагогічні засоби з метою підвищення культури здоров'я індивіда і корекції способу його життя, особливо по відношенню до молодих спеціалістів інженерного напрямку.

Таким чином, формування культури здоров'я є необхідною якістю, яку слід прививати у молоді. Відповідно до результатів досліджень домінуюча роль відводиться сім'ї. Тому під час педагогічного процесу слід акцентувати увагу на виховання здоров'язберігаючої позиції молодих людей – майбутніх батьків. У фаховому відношенні студентам інженерного факультету слід запроваджувати додаткові методологічні та дидактичні підходи в процесі навчально-виховної діяльності з метою корегування їхнього еколого-валеологічного світогляду, необхідної складової загальнокультурної компетентності. За таких умов у студентів виробляться навички здорового способу життя. Негативні фактори зовнішнього середовища, що впливають на людину не залежно від її фаху, безумовно підвищують рівень захворюваності, тому в першу чергу потрібно самому турбуватись про свій фізичний стан.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик Л.І. Здоровий спосіб життя – один з пріоритетних аспектів екологічного виховання молоді // Проблеми освіти: Науково-методичний збірник. – 2003. – Вип. 33. – С. 161-169.
2. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології: Підручник. – К.: Либідь, 2004. – 408 с.
3. Бойчук Ю.Д. Принцип природо-доцільності як еколого-валеологічна основа створення здоров'язберігаючого освітнього середовища сучасної школи // М-ли V Міжн. наук.-практ. конф. «Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку» – Т. I. – Харків, 2007. – С. 25-31.
4. Гончаренко М.С., Бойчук Ю.Д. Екологія людини: Навч. посіб. – Київ: Инторс, 2005. – 393 с.
5. Зінько О.В. Формування валеологічного мислення студентської молоді як елемент гуманізації технічної освіти, ВНТУ (м.Вінниця). – <http://conf.vstu.edu.ua/humed/2006/txt/06zovgt.htm>.
6. Кисельов М. Екологічна свідомість українців // Науковий світ. – 2002. – № 7. – С. 28-29.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
8. Латишева Т., Манжелєєв Г., Тарапата М., Попов Б., Балахонова С. Культура здоров'я старшокласника (ліцеїста-медика). – <http://ukrlife.org/main/cxid/liceist2.doc>.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2009 р.

